

УДК 63:001:061.2(477)(091)''1924/1928''

АНИКІНА

Ольга Петрівна,
провідний науковий співробітник
ДНСГБ НААНУ
(м. Київ)

ТОВМАЧЕНКО

Василь Миколайович,
провідний науковий співробітник
ДНСГБ НААНУ
(м. Київ)

АГРАРНЕ ДОСЛІДНИЦТВО В ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК (1924–1928 рр.)

Розглянуто діяльність науково-дослідних установ і так званих «катедр» сільськогосподарського профілю (Кафедра біології сільськогосподарських рослин, Ботанічний кабінет та гербарій, Акліматизаційний сад та «Катедра акліматизації», «Катедра ботаніки», Ботанічний сад та ін.) у складі Всеукраїнської академії наук (нині Академія наук України) в період її становлення та розвитку (1924–1928 рр.).

Рассмотрена деятельность научно-исследовательских учреждений и так называемых «катедр» сельскохозяйственного профиля (Кафедра биологии сельскохозяйственных растений, Ботанический кабинет и гербарий, Акклиматизационный сад и «Катедра акклиматизации», «Катедра ботаники», Ботанический сад и др.) в составе Всеукраинской академии наук (сейчас Академия наук Украины) в период ее становления и развития (1924–1928 гг.)

Activity of the institutions and so urgent «cathedral» of agricultural type (Department of biology of agricultural plants, Botanical cabinet and herbarium, acclimatization garden and "Chair" acclimatization, Chair of botany, botanical garden, etc.) is considered in composition Academy of sciences of Ukraine in the period of its becoming and development (1924–1928 years).

У роботі [1] розглянуто розвій аграрної тематики в діяльності Академії наук України в період її утворення і становлення (1918–1923 рр.). У даній статті тема продовжена і стосується періоду 1924–1928 рр., який характеризується не

тільки високими темпами розбудови науки новим радянським урядом, але й початком її ідеологізації та політизації. Саме в цей період почалося розгортання репресій щодо інтелігенції, у тому числі наукової, незважаючи на досягнення Академії наук, успіхи її видавничої діяльності, розширення наукових зв'язків тощо [2]. Характерним для даного періоду є пошук нових форм організації й управління в господарській, культурній, науковій і соціальній сферах. Поглиблюється структуризація і централізація, разом із тим політизація й ідеологізація науки. Головна теза програмних документів стосовно розвитку науки – «служіння її зміцненню влади пролетаріату» [3].

У досліджуваній період Академія наук відстоювала традиційні принципи своєї діяльності, головним серед яких була самоврядність. Ішла вперта боротьба між урядом і академією. Була спроба змінити структуру ВУАН та її керівництва шляхом як внесення змін до статуту, так і відверто силової зміни керівництва. Відбувалася реорганізація структури Академії, яка завершилася в 1933–1934 рр. [3]. З 1924 р. ВУАН перейшла у підпорядкування Укрголовнауки (Головного науково-методичного управління науковими установами) Народного комісаріату освіти. Матеріальне становище Академії було вкрай складним – у штаті 69 установ, науковою діяльністю займалися від 1 до 3 співробітників. Не було коштів на видавничу діяльність, приміщень для установ, лабораторної бази досліджень. У значній мірі в 1921–1923 рр. Академія перебувала в згорнутому стані.

Разом із тим у 1924 р. уряд і партія зробили ставку на науку як рушійну силу виробництва, але вимагали реорганізації Академії наук.

Завданням даної статті є висвітлення картини розвитку аграрної тематики в діяльності Академії в період 1924–1928 рр. та історично-науковий аналіз її діяльності.

Підвалини сільськогосподарської науки в межах Академії наук були закладені в попередній період [1]. У 1927 р. організовано Комісію для виучування продуктивних сил України (керівник акад. Л.М. Яснопольський). Комісія займалася вивченням *сільськогосподарської промисловості:*

картоплярства, бджільництва, тютюнництва, хмільництва тощо. Ботанічні науки в складі 2 Відділу репрезентувала велика група вчених, серед них такі відомі, як акад. М.Ф. Кащенко (*кафедра акліматизації та Акліматизаційний сад*), акад. В.І Липський (*кафедра ботаніки*) та інші.

Кафедру біології сільськогосподарських рослин, комісію підсочки та її впливу на дерево, комісію *врожайності сільськогосподарських рослин* очолював видатний учений-біолог Є.П. Вотчал – засновник фізіолого-екологічного напрямку досліджень фотосинтезу в Україні. Він розробив теорію посухостійкості пшениці, проса, гречки та цукрового буряка; досліджував процеси асиміляції й транспірації рослин. Уперше розробив методику газообміну в швидкій течії атмосферного повітря. Зі співробітниками Комісії підсочки вивчав проблеми терпентинного виробництва. Експерименти в цій галузі проводилися на базі *ботанічної лабораторії Київського сільськогосподарського інституту, в Інституті селекції, у Сортівничо-насіньному управлінні Цукротресту* [2].

Видатний дослідник флори України акад. О.В. Фомін очолював *Кафедру ботаніки з Ботанічним кабінетом та гербарієм*. Ці установи спеціалізувалися на вивченні спорових рослин України. На 1924–1928 рр. припадає закладання основ *гербарію й Ботанічного музею (Кабінету)* ВУАН, що на кінець 1928 р. налічували близько 13 тис. експонатів. Ботанічні установи співпрацювали з Ботанічним науковим товариством при ВУАН, статут якого затверджено Спільним зібранням 25 квітня 1925 р. (постало з колишньої Ботанічної секції УНТ). Одним із перших координуючих центрів зоологічних досліджень в Українській Академії став створений ще у 1919 р. *Зоологічний музей* під керівництвом видатного мандрівника, ентомолога В.О. Караваєва. У ньому працювали визначні фахівці М.В. Шарлемань, Б.І. Балинський. Ними зібрано багатий матеріал для Музею, який послужив основою для Інституту зоології, музеїв Палеонтологічного, Центрального науково-природничого НАН України.

Групу вчених зоологів репрезентував акад. І.І. Шмальгаузен, завідувач *Кафедри експериментальної зоології* ВУАН, директор *Комісії*

експериментальної зоології. Певний час із ним працював М.І. Вавілов. І.І. Шмальгаузен та його учні й послідовники проводили наукові дослідження механізму розвитку кінцівок, ока та слухового органу, що є суттєвим внеском у вивчення експериментальної ембріології, питань регенерації. З 1925 р. І.І. Шмальгаузен очолював *Інститут біології*. З його приходом установа змінила свою тематику і почала працювати над питаннями регенерації та ембріональних досліджень.

Наведені приклади свідчать про наявність *сільськогосподарської тематики* в діяльності Академії наук в указаний період. Основні ж події в галузі аграрної науки і освіти розгорталися в той час під координацією *Сільськогосподарського вченого (наукового) комітету* в складі народного Комісаріату освіти аж до 1931 р., коли була утворена *Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук* [4].

Піднімаючи роль науки в суспільстві, уряд віддає належне вченим – академікам, навіть колишнім ідеологічним противникам. Характерним у цьому плані є охоронний лист М.С. Грушевському [3, с. 27]. В умовах фінансової і матеріальної скрути молодій державі нове будівництво і розгортання діяльності в галузі науки були можливі тільки завдяки актам на кшталт таких, про які йде мова в дарчому акті професора Ф.З. Омельченка Академії наук його власного *Інституту мікробіології* [3, с. 27]. Професор зазначив: «Дар призначений для просвещения украинского народа, то выражаю желание, чтобы для этого народа все в институте излагалось на его родном языке».

Науковий комітет Народного комісаріату освіти УСРР, аналізуючи доповідь ВУАН про її діяльність у своїх Висновках відмічає, що не зважаючи на тяжкі матеріальні умови, Академією наук протягом 5 років проведена значна робота. До недоліків роботи II Відділення Академії треба віднести відсутність кафедр сучасних на той час (фізики, астрономії, фізіології) і повна відсутність такої кафедри, як *агрономія* [3, с. 37–39].

У той час Академія мала вкрай обмежені фінансові можливості [3, с. 134–137]. Так, Ботанічний сад і гербарій при ньому мали 1 вченого

консерватора і 1 наукового співробітника. Зоологічний музей мав 3 співробітників. Невеличкий штат Кафедри *сільгоспбіології* і експериментальної зоології було зменшено по 1 співробітнику. У мікробіологічному інституті залишили 3 співробітника замість 4. Загалом в штаті Академії нараховувалося 160 чол. Було зроблено зусилля на залучення до робіт науково-дослідних кафедр і резерв наукового потенціалу країни.

Важливим вважалося на той час питання взаємовідносин українських наукових інституцій зі всесоюзними [3, с. 138–134] у зв'язку з утворенням Всесоюзної Академії наук. У вирішенні цих питань брали участь і діячі аграрної науки (Терниченко А.Г., Яната О.А.). Останній відзначав, що союзні організації в галузі сільськогосподарських наук з'явилися давно, зокрема на першій сесії ВЦВК заснована *Сільськогосподарська Всесоюзна Академія*. М.І. Вавілов утворив при Агрономічному інституті в Ленінграді ботанічну секцію, яку сам же і очолив. Згодом цей інститут набув статусу Всесоюзного, представники республік (Кавказських, Середньозіатських, Білорусії, України) мали бути в ньому представлені. Існували на той час і проекти Інституту зоології, Інституту машинознавства, Інституту сільськогосподарської геології.

В Україні сільськогосподарська наука «розбита» між Наркомземом, Наркомосом, по лінії Головнауки, у вузах (господарських і агрономічних). Позиція харківських урядовців і науковців тяжіла до копіювання Союзних структур. На Союзний Держплан покладалися великі надії в організації науки у всесоюзному масштабі. Складним було відношення до оповіщення про надання Російській Академії наук статусу Всесоюзної. Одні вбачали в цьому бажання проводити великодержавну політику. Харків поставився до цього не досить опозиційно, Київ – «гостріше відчував перетворення установ у всесоюзні».

Нарком освіти ставив питання про Всеукраїнську господарську Академію, а також про принципи організації *сільськогосподарської Академії*, її структуру.

Гострою була дискусія навколо питання про надання Російській Академії наук статусу «Всесоюзної» [3, с. 153–154]. Значні кола науковців

України вбачали в цьому загрозу нормальному розвитку національних культур у межах окремих республік і вимагали виробити проект Союзної асоціації установ окремих республік.

Академік Є.П. Вотчал підготував документ [3, с. 274–276] з приводу підготовки наукових кадрів для сільськогосподарських дослідних та селекційних станцій. У документі йшлося про необхідність підняття фінансування підготовки кадрів із залученням до асигнування діяльності кафедр зацікавлених галузей виробництва, застосування в дослідях приладів з-за кордону, налагодження роботи додаткових наукових семінарів посиленого рівня.

Низка документів, представлених в [3], являють собою «звідомлення» Академії наук за 1924, 1925, 1926, 1927, 1928 рр. [3, с. 73–105; 163–201; 230–270; 344–402; 494–512 відповідно]. У звіті Академії наук за 1924 р. (док. № 39) [3, с. 73–105] піднімається варте на увагу питання щодо міжнаціональних відносин у той час: «...не раз трапляється так, що, коли стоять поруч кандидат – українець і кандидат – не українець, і коли не українець перевищує науково кандидата-українця, то обирається не українець, а якраз чужинець – росіянин, поляк, чи хто, і єдина для нього умова – щоб він не був ворожий до української культури. Ми не можемо, – завершується звідомлення, – сховати від громадянства цей наш принцип та й не вважаємо за потрібне критися з ним, бо всякий інший спосіб мали б ми за лихо. В Академії наук – наука повинна стояти на найпершому плані. Це для нас аксіома. Всі ті високі неукраїнські наукові сили, які вступили до Академії, щиро працювали вкупі з українцями на користь науці світовій, на користь науці українській зосібна...».

Звідомлення ВУАН збережені до сьогодення містять звіти всіх відділів: загального, історично-філологічного, фізично-математичного відділів. Ми зупинимося на діяльності фізично-математичного, у складі якого діяла «катедра» сільськогосподарської біології та інші установи аграрного «відтінку». У фізично-математичному Відділі Академії в 1924 р. працювали на той час 22 академіки, загалом же біля 100 співробітників. Серед кафедр

(«катедр») згадуються: *Катедра геології, Геологічний кабінет, Геологічна секція та Комісія для вивчення природних багатств України, Катедра прикладної фізики та Комісія для дослідів над питаннями геофізики, Катедра прикладної математики, Катедра чистої математики, Катедра математичної фізики, Інститут технічної механіки*. Станом на 1925 р. в особовому складі Відділу було 13 штатних та 9 позаштатних академіків, обрано нових 9 академіків. Загалом стало 31 академік та 4 члени-кореспонденти. Серед «катедр» та Інститутів слід відзначити Інститут технічної механіки (проф. К.К. Симінський), при якому було засновано секцію «сільськогосподарчої» механіки, яка наприкінці року перетворилася в Науково-дослідчу катедру сільськогосподарської механіки.

До аграрної тематики були причетні:

1) *Ботанічний кабінет та гербарій* (голова – акад. Фомін О.В.). Праця персоналу полягала в науковому опрацюванні колекцій, дослідній роботі – дослідженні лісів та болот та інш. У 1925 р. працювало 8 співробітників (з них три штатних). Гербарій квіткових рослин збільшився до 27000 аркушів. Співробітники обробляли нові колекції і виконували спеціальні роботи.

2) *Катедра біології сільськогосподарчих рослин* (керівник акад. Є.П. Вотчал), яка вела роботи в трьох напрямках: 1) виучування смоловидільного апарата сосни; 2) магнетометричні вимірювання електромагнітного поля стовбура високих сосон; 3) праці з водного балансу. У 1925 р. «Катедра» продовжила дослідження ходу асиміляції та транспірації сільськогосподарських рослин у природніх умовах. Вироблено методику обліку транспірації і засвоєння CO₂ з атмосферного повітря. Роботи проводилися в ботанічній лабораторії Київського сільськогосподарського інституту, які фінансувалися Цукротрестом. На Дарницькій дослідній станції акад. Є.П. Вотчал зі співробітниками дослідили висотний градієнт і добовий хід тиснення смол у стовбурі старих сосон та облік виходу живиці в залежності від різних факторів. Роботу фінансувало Всеукраїнське управління лісами.

3) *Акліматизаційний сад та «Катедра» акліматизації*

(акад. Кащенко М.Ф.) продовжували роботи, розпочаті в попередні роки. Розширено номенклатуру досліджуваних культур завдяки зв'язкам з іншими установами. Вивчалось перехресне запліднення (між двома видами наперстянки, плодовими деревами – найкраще вдалася гібридизація поміж яблунями Ранетою Симиренка та Червоним Штетинським та ін.). Проводилася екскурсійна робота. Наукові праці передані до Видавничої комісії.

4) *Катедра ботаніки та Ботанічний сад* (директор – акад. Липський В.І.) – окрім того, що продовжував роботу в такому ж самому напрямі (поповнення бібліотеки, збирання гербарію, музею, літератури з флори України), у 1924 році заклав новий ботанічний сад, у 1925 р. продовжив роботи з улаштування Саду.

5) *Катедра експериментальної зоології*. Завідувач «кatedри» академік І.І. Шмальгаузен проводив, окрім праць, зазначених у звіті Мікробіологічного інституту, дослідження над питаннями про вплив голодування та морфогенезу у безхвостих амфібій, дослідження ембріонального розвитку. Було здано до друку книгу «Проблема смерти и бессмертия». Доповідь І.І. Шмальгаузена за результатами досліджень було зачитано на зборах 3'їзду зоологів у Москві.

6) *Мікробіологічний інститут* після смерті його фундатора та першого директора проф. Ф.З. Омельченка восени 1924 р. очолив акад. І.І. Шмальгаузен. Він відновив його наукове життя, запросивши нових співробітників. Наукова робота йшла в напрямі вивчення ембріонального росту, співробітники працювали над «тканинними» культурами, вели біопсихологічні дослідження над «відмолодженими» щурами (Сковорода-Зачиняєв О. І.) та ін. У 1925 р. проводилися роботи за декількома напрямками: дослідження явищ регенерації, росту, мікробіологічні дослідження, праці з трансплантації ембріональних «зачатків» у зародків амфібій, вивчення умовних рефлексів у щурів та ін.

7) *Зоологічний кабінет та Зоологічний музей* (акад. Кащенко М.Ф.) у складі більше 10 співробітників продовжував опрацювання матеріалів спостережень та екскурсій у межах Київського повіту та на Прип'яті, Волині тощо. Всі співробітники були зайняті у збиранні матеріалу, препаруванні,

упорядкуванні ентомологічних колекцій тощо. Окрім рутинної роботи (упорядкування колекцій, дезинфекція, ремонт, етикетування), проводилися екскурсії (загалом більш як 100), і продовжувалася суто наукова робота з різних відділів зоології.

Серед робіт *Дніпрянської біологічної станції* (керівник проф. Белінг Д.О.) відзначимо досліди М.Г. Холодного над сидерофільними організмами і виявлення низки нових даних з екології залізобактерій (монографія з цього питання була видана в Німеччині).

У 1926 р., як свідчить відповідне «звідомлення», роботи установ продовжені за тими ж напрямками, що і в попередньому році. Це стосується: *Ботанічного кабінету та гербарію, кафедри біології сільськогосподарських рослин, Акліматизаційного саду, «катедри» ботаніки та Ботанічного саду, «катедри» експериментальної зоології, Біологічного інституту ім. Ф.З. Омельченка, Зоологічного музею.*

Окремо працював проф. М.Г. Холодний, давно відомий своїми працями над залізобактеріями, сірко-бактеріями і в галузі фізіології рослин. ВУАН відзначила ці роботи, присудивши йому почесний ступінь доктора ботаніки – *honoris causa* і обравши його членом-кореспондентом. Професор продовжив свої роботи над цими бактеріями, вирушивши у наукову експедицію на Кавказ, на Одеські лимани, працював на Дніпрянській біологічній станції. Також долучився проф. В.В. Правдич-Немінський, який проводив наукові дослідження з фізіології, зокрема з електрофізіології.

Знаменною подією 1927 р. в житті Академії виявилось святкування семидесятилітнього ювілею Дмитра Івановича Багалія [3, с. 344–402]. Привітання ювіляру були надіслані не тільки з різних регіонів Радянського Союзу, а й від європейських академій та університетів, що засвідчило поважне ставлення Європи до Української Академії наук. У «звідомленні» [3, с. 344–402] згадуються установи Академії загального характеру: 1) Всенародна бібліотека; 2) Музей мистецтв (колишній ім. Ханенків); 3) Антропологічно-етнологічний музей ім. Ф. Вовка; 4) Археологічний комітет; 5) Комісія

краєзнавства; 6) Комісія для дослідження території Дніпрельстану; 8) Бібліографічна комісія; 9) Фотографічна лабораторія; 10) Видавництво; 11) Наукова канцелярія. У 1927 р. у складі II Відділу загалом налічувалося 127 співробітників (серед них академіків 35, членів-кореспондентів 9, штатних наукових 22, нештатних – 61). Це складало третину всіх наукових співробітників Академії. Серед нових наукових комісій при II Відділі відзначимо Комісію для вивчення сорту *сільськогосподарських рослин* (голова акад. Вотчал Є.П.).

Продовжували роботу *Ботанічний музей та гербарій* (обробка мохів, грибів та ін. для гербарію), обробка матеріалів та друкування результатів. Співробітники мали відрядження для виконання робіт та участі в наукових семінарах, з'їздах. Плідно працювала *Катедра біології сільськогосподарських рослин* акад. Є.П. Вотчала, зберігши попередній напрям, продовжувала роботи «над теорією врожаю та посухи на пшениці, просі, буряку та гречці (чисті лінії) – у зв'язку з потребами селекції». Досліджено асиміляцію й транспірацію рослини, що вкоренилася та розвивається в природних умовах. На основі отриманих результатів «підготовлено 2 доповіді про ці явища для Академії (в січні 1928 р.) та Всесоюзного ботанічного з'їзду в Ленінграді. Робота комплексна, переведена в співробітництві з А.М. Кекухом, Ф.І. Завгороднім, А.С. Мельником, І.П. Косач-Борисовою та з деякими студентами».

Продовжено працю «над смоляним тисненням (спільно з Мельником А.С.) та обліком продукції смоли в умовах різних соснових насадженнів – на досвідних ділянках у Боярському досвідному лісництві КСГП». За результатами дослідів зроблено наукові доповіді у II Відділі Академії. *Київський акліматизаційний сад* (академік Кащенко М.К.) працював над селекцією та гібридизацією лікарських рослин, акліматизацією земляного горіха, персика, поповнювалися колекції насіння Саду. «*Катедра ботаніки та Ботанічний Сад* (академік Липський В.І.) продовжували діяльність у попередньому напрямі: науковому, дослідному і культурному. *Катедра експериментальної зоології та Біологічний інститут ім. Ф.З. Омельченка*

(керівник академік Шмальгаузен І.І.) продовжила вивчення явищ ембріонального росту, ріст бактеріальних колоній, вплив нервової системи на регенерацію кінцівок у тритонів, дослідження умовних рефлексів тощо. *Зоологічний музей* (директор Караваєв В.О.) збільшував колекції тварин по всіх групах. Проводилася наукова обробка колекцій і публікація матеріалів. *Дніпрянська біологічна станція* (директор – проф. Белінг Д.О.) виконувала гідробіологічні та іхтіологічні досліди над Дніпровими порогами в зв'язку з будівництвом Дніпрельстану. У цих дослідах брали участь також Одеський ботанічний сад, Дніпропетровський інститут народної освіти та ін.

Проф. М.Г. Холодний як виконуючий окремі наукові доручення отримав важливі результати: вивчив мікрофлору сірчаних та залізистих вод, довів, що сірководень у Мацестинських водах виникає під дією десульфураційних мікробів, розробив метод бактеріологічного аналізу води.

На 1928 р. в установах II Відділу було 15 штатних академіків, 19 нештатних, 53 нештатних та 27 штатних наукових співробітників («звідомлення» за 1928 р. [3, с. 494–512]). При Відділі засновано новий Музей акліматизації (керівник акад. Кащенко М.Ф.). Розроблено план розвитку II Відділу, «намічено порядок відкриття нових кафедр та нових науково-дослідчих установ, серед яких ми тут зазначимо: Фізичний інститут, Геофізичний інститут, *Інститут біології сільськогосподарських рослин, Грунтознавчий інститут...*» ... «Передбачається також провести повну реорганізацію Інституту технічної механіки, заснувати *Біохемічний інститут*, ... низку мікробіологічних станцій по різних пунктах України». У цей період активно розвивалася видавнича діяльність Відділу: вийшло друком 2 випуски «Записок Фізично-математичного відділу», 12 книжок «Трудів Фізично-математичного відділу». Продовжував зростати обмін виданнями II Відділу і в 1928 році розіслано 14200 примірників на адреси 142 закордонних та 214 союзних наукових установ.

Окремі установи II Фізично-математичного відділу напружено працювали над вирішенням наукових проблем. *Кафедра ботаніки з Ботанічним*

кабінетом та гербарієм (академік Фомін О.В.) продовжували вивчати флору України. Надруковано 1 монографію, декілька наукових праць. *Ботанічний сад* (завідувач академік Липський В.І.) підтримував культуру деяких технічних та лікарських рослин. Академік В.І. Липський продовжував збирати гербарій та проводив дослідження над флорою, головним чином вищих рослин. *Зоологічний музей* на чолі з директором В.О. Караваєвим продовжував збирати зоологічні колекції не тільки в Україні, але й в Криму, на Кавказі та в Туркестані та опрацьовував зібрані матеріали. *Катедра експериментальної зоології та Біологічний інститут* (керівник академік Шмальгаузен І.І.), проводили дослідження закономірностей росту та фізіології розвитку за методом ембріональних трансплантацій. *Дніпрянська біологічна станція* на чолі з директором Д.О. Белінгом продовжувала гідробіологічні дослідження Дніпра та його заплави, зокрема р. Тетерів, та, крім того, зробила низку екскурсій, організувавши експедицію на порожисту частину Дніпра, де проводила свої гідробіологічні та іхтіологічні дослідження. Директор Д.О. Белінг надрукував протягом 1928 року 5 наукових праць, а його співробітники (всі нештатні) – 10 робіт, що увійшли до складу «Збірників праць Дніпрянської біологічної станції», ч. 3 та 4.

Катедра біології сільськогосподарських рослин (голова акад. Вотчал Є.П.) продовжила дослідження над асиміляцією та транспірацією рослин у природних умовах, а також дослідження над тисненням у смоляних ходах сосен у зв'язку з питаннями підсоочки. Окрім *Комісії для вивчення підсоочки*, при Катедрі розпочала свою працю *Комісія для вивчення сортів сільськогосподарських рослин*. *Катедра акліматизації* на чолі з акад. М.Ф. Кащенком продовжувала свою працю над селекцією та гібридизацією валеріяни, беладони, рицини, а також наперстянки та опійного маку. Проводилися також спроби над багатьма іншими лікарськими та технічними культурами.

Член-кореспондент проф. *М.Г. Холодний* розробляв методику кількісного вивчення бактерійного планктону, а також бактерійного населення

грунтів та мулу, продовжував дослідити над залізобактеріями та дослідити щодо гормональної теорії тропізмів.

При Відділі, як і раніше, працювали *Українське ботанічне товариство* під головуванням акад. О.В. Фоміна і *Зоологічна секція* під головуванням М.В. Шарлеманя.

Підсумовуючи все, можна сказати, що, крім поточної наукової роботи з вивчення природних багатств України, що вже проводилися Геологічним музеєм, Зоологічним та Ботанічним кабінетами, а також Дніпрянською біологічною станцією, помітніше почали розвивалися й дослідження з питань раціонального використання цих багатств та вивчення продуктивних сил країни, зокрема «катодрою» сільськогосподарської біології та акліматизації. Ці факти свідчать про те, що ці установи плідно працювали для сільськогосподарських потреб.

Повільні темпи розвитку і зростання установ II Відділу були наслідком недостатнього їх забезпечення коштами, без яких неможливо організувати лабораторії з дорогим устаткуванням. У звіті сказано, «що тільки збільшення асигнувань, і зокрема чужоземної валюти, що Академія одержала звітнього року, могло поставити на конкретний ґрунт справу організації цілком сучасних Хемічної та Хемічно-технологічної лабораторій і справу реорганізації Інституту технічної механіки. В подальшому асигнування дадуть можливість організувати цілу низку не менш потрібних науково-дослідчих установ, ось як Фізичний інститут та цілий ряд прикладних інститутів, які ще тісніше зв'яжуть нас з дальшими вимогами нашого народного господарства, та зокрема з промисловістю, яка при наявності багатств Донбасу і Кривого Рогу, з використанням водяної енергії Дніпра повинна поставити Україну на перше місце серед держав Радянського Союзу».

Висновки. У період 1924–1928 рр., не зважаючи на існування спеціального координуючого органу управління сільським господарством – Сільськогосподарського наукового комітету України при Народному комісаріаті освіти – у структурі Академії наук сільськогосподарська тематика

була представлена досить достойно такими «катедрами» та установами, як Ботанічний та акліматизаційний Сади, «катедра» біології сільського господарства, Дніпрянська біологічна станція, Українське ботанічне товариство та ін.

Не зважаючи на тяжкі матеріальні умови, Академією наук протягом 5 років проведена значна робота в сільськогосподарському напрямі. До недоліків організації II Відділення Академії треба віднести той факт, що у її структурі були відсутні кафедри, важливі в сільськогосподарському плані: фізики, фізіології, а також, що важливо для нашого дослідження, – кафедра *агрономії*.

Список використаної літератури

1. *Товмаченко В. М.* Сторінки історії сільськогосподарської науки в межах Національної академії наук (1918–1923 рр.) [Електронний ресурс] / В. М. Товмаченко // Історія науки і біографістика. – 2009. – Вип. 3. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2009-3/09tovmachenko.pdf>
Заголовок з екрана.

2. *Історія Академії наук України (1918–1923)*: док. і матеріали. – К.: Наук. думка. – 1993. – 375 с.

3. *Історія Національної академії наук України 1924–1928*: док. і матеріали. – К., НБУВ. – 1998. – 763 с.

4. *Всеукраїнська академія Сільськогосподарських наук (1931–1935 рр)*: зб. док. і матеріалів / уклад.: В. А. Вергунов, З. П. Кірпиць, Н. І. Семчук, О. П. Решетнік, О. М. Пильтяй; за заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника; наук. ред. В. А. Вергунов УААН ДНСГБ. – К., 2006. – 500 с.; портр., фото.